

Holubová, Zuzana

K otázce horákovské "expanze" do oblasti lužických popelnicových polí

In: *Moravskoslezská škola doktorských studií. Seminář 2.* Měřínský, Zdeněk (editor); Klápště, Jan (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, pp. 54-65

ISBN 9788021056718

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127718>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K OTÁZCE HORÁKOVSKÉ „EXPANZE“ DO OBLASTI LUŽICKÝCH POPELNICOVÝCH POLÍ

Zuzana Holubová

Abstrakt:

Práce shrnuje výsledky zpracování vybraných lokalit z doby halštatské z prostoru Vyškovské brány, na jejichž základě řeší problematiku kontaktu horákovské a platěnické kultury. Tématem vzájemného působení těchto dvou kultur se podrobně zabýval především J. Nekvasil, který v 60. letech 20. století formuloval teorii o expanzi horákovské kultury do oblasti KLPP. Za hranicemi souvislého horákovského osídlení evidoval několik horákovských lokalit, vlivy z jihu spatřoval i v určitých projevech pohřebního ritu. Cílem článku je kritické zhodnocení materiálu z těchto i nově prozkoumaných lokalit.

Klíčová slova:

horákovská kultura – platěnická kultura – hranice mezi kulturami – Vyškovská brána – halštatické střední Moravy – pohřební ritu

Abstract:

On the issue of the Horákov culture “expansion” to the urn fields area, Lusatia

This article sums up the results of research into selected Hallstatt Age locations in the Vyškovska brána area, on the basis of which it addresses the issue of contacts between the Horákov and Platěnice cultures. The interaction between these two cultures was investigated in detail by J. Nekvasil who, in the 1960's, formulated a theory about the expansion of the Horákov culture into the area of the Lusatian urn fields culture. He noted several Horákov culture locations beyond the borders of the Horákov culture settlement, and saw influences from the south in certain manifestations of the Lusatian burial rite. The objective of this article is a critical assessment of material from these locations, as well as from others recently researched.

Key words:

Horákov culture – Platěnice culture – borders between cultures – Vyškovská brána – Hallstattization of central Moravia – burial rite

Na území Moravy zaznamenáváme počínaje mladší dobou bronzovou vedle sebe dva odlišné kulturní komplexy. V jižní části vykristalizovala kultura středodunajských popelnicových polí (KSPP), ve střední a severní části pak kultura lužických popelnicových polí (KLPP). První projevy rozdílného vývoje obou oblastí můžeme sledovat již ve střední době bronzové. Každá se vyznačuje osobitou hmotnou kulturou, přesto je obtížné mezi nimi stanovit přesnou hranici. Na rozhraní pravěkých kultur lze často pozorovat smíšené hraniční regiony, kde docházelo k prolínání obou kultur a vzájemnému ovlivňování. V rámci disertační práce jsem se pokusila řešit problematiku kontaktu kultur

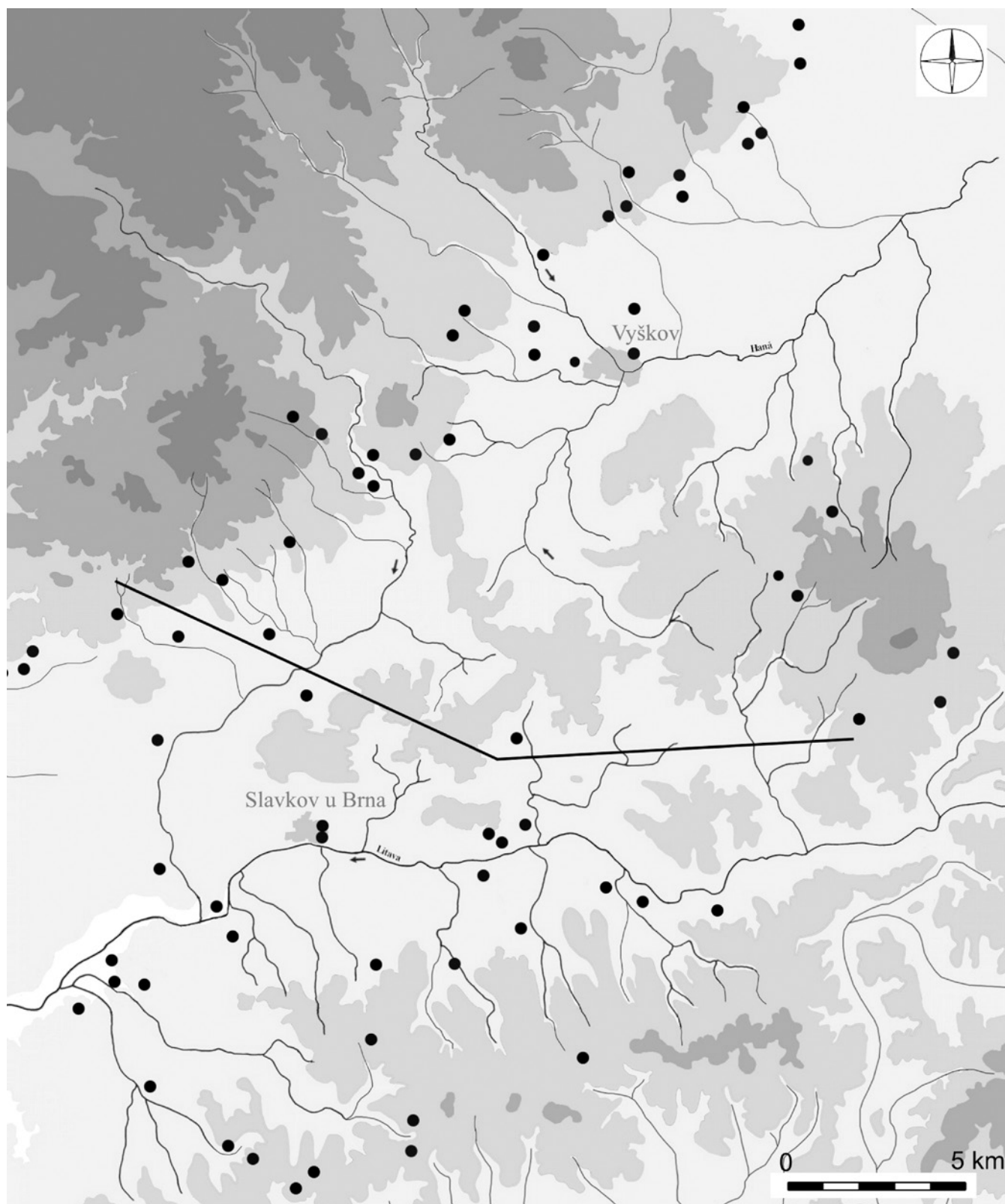
na příkladě styku horákovské a platěnické kultury v prostoru Vyškovské brány. Předkládané shrnutí dosavadních poznatků vychází výhradně ze zpracování archeologického materiálu, neřeší prozatím danou tematiku z pohledu například kulturní antropologie – to by mělo být dalším pokračováním práce.

Vyškovská brána je protáhlá, mírně zvlněná sníženina, která spojuje Hornomoravský a Dyjskosvratecký úval. Leží na rozhraní dvou horských systémů, Českého masivu a Karpat. Ze severu, resp. severozápadu je ohraničena Dražanskou vrchovinou, která spadá do Vyškovské brány poměrně příkrými svahy rozlámanými do četných údolí. Geologicky je území Dražanské vrchoviny tvořeno kulmskými břidlicemi, slepenci a drobami. Vyskytují se tu zdroje železných rud, v okolí Stínavy v Repešském žlebu byly prokázány i doklady pravěké těžby. Dno Vyškovské brány je vyplněno třetihorními jíly a písky a čtvrtohorními sprašemi. Půdní pokryv tvoří vesměs úrodné černozemě. Přibližně 10 km široký koridor Vyškovské brány je z jihu a jihovýchodu vymezen Litenečickou a Orlovickou pahorkatinou.

Díky vhodným přírodním podmínkám patří Vyškovská brána ke starému sídelnímu území, osídlenému kontinuálně od starší doby kamenné. Vzhledem k průchozímu charakteru byla přirozenou komunikační spojnici mezi jižní a střední, resp. severní Moravou a můžeme zde předpokládat průběh dálkových obchodních komunikací. Počínaje mladší dobou bronzovou se stává důležitým hraničním regionem, kde probíhá předěl mezi středodunajskou a lužickou kulturní sférou, a tento fakt se odráží v kulturně smíšeném charakteru osídlení v době popelnicových polí.

Kulturní poměry této oblasti v mladší době bronzové nastínil ve svých pracích J. Říhovský (1958; 1960). Konstatuje určitou dominantnost velatické kultury, která je od stupně HA1 vyvažována silicím vlivem ze strany lužické kultury. J. Říhovský mluví přímo o posunech menších etnických skupin, a to v obou směrech. Jako doklad pro pronikání velatické kultury do lužického prostředí uvádí například velatické sídliště ve Vyškově či hrob v Mostkovicích na Prostějovsku. Vyškovská brána vykazuje v mladší době bronzové nebývale intenzivní osídlení, v současnosti zde registrujeme více než 40 lokalit. Ovšem osídlení mělo v této době natolik smíšený charakter, že určení kulturní příslušnosti jednotlivých lokalit bývá většinou nemožné.

Obdobnou charakteristiku lze použít i pro situaci v pozdní době bronzové, změnou je pouze výrazný pokles osídlení (zjištěno pouze 15 lokalit). Obecně se v pozdní době bronzové konstatuje silicím vliv z KLPP, který se měl projevit pronikáním slezského lidu do podolského prostředí. Hranice slezského osídlení se přibližně kryla s hranicí v mladší době bronzové, ale v podolském prostředí je pozorovatelná zvýšená přítomnost slezské keramiky (Podborský 1970, 20). Doposud málo publikovaných pozdně bronzových celků z Vyškovska ukazuje opět na výrazně smíšený charakter osídlení tohoto hraničního regionu.

Obr. 1. Halštatské osídlení Vyškovské brány a přilehlého okolí s vyznačeným průběhem předpokládané hranice mezi horákovskou a platěnickou kulturou.
 Abb. 1. Hallstätter Besiedelung der Wischauer Pforte und der Nachbarumgebung mit eingezeichnetem Verlauf der mutmaßlichen Grenze zwischen der Horakower und der Platěnice-Kultur.

Po roce 800 př. n. l. se ve středodunajském prostoru prosazuje halštatská kultura, reprezentovaná jednak charakteristickou hmotnou kulturou, jednak bohatými komorovými hroby s kamennou konstrukcí. Jižní Morava jako okrajová oblast východohalštatského okruhu hrála klíčovou roli při zprostředkování halštatských vlivů na sever do sousedního lužického prostředí. Vyškovská brána pak fungovala jako přirozená spojnice mezi jižní a střední Moravou. Oikumena horákovské kultury zůstala v podstatě identická s oblastí rozšíření předchozí podolské kultury. Do platěnické kultury přechází třemi branami – Boskovickou, Vyškovskou a Napajedelskou. V tomto prostoru, stejně jako v předchozích obdobích, zaznamenáváme prolínání obou kultur.

Osídlení Vyškovské brány bylo oproti stupni HB intenzivnější a posunulo se do výše položených okrajových poloh. Tuto změnu v sídelní strategii zjišťujeme pro dobu halštatskou například i v oblasti Boskovické brázd (Smrč 1975, 42–43). Největší koncentraci lokalit zaznamenáváme podél severního okraje Vyškovské brány, osídlení zde tvoří poměrně úzký pás při úpatí Dražanské vrchoviny (Obr. 1). Sídelní lokality se koncentrují převážně kolem vrstevnice 300 m n. m. Pohřebiště nacházíme spíše v nižších polohách, nejčastěji v nadmořské výšce v rozmezí 270–280 m. Výjimkou je nedávno objevený mohylník na k. ú. Račice ležící ve výšce 435 m n. m. Nižinatý prostor uprostřed Vyškovské brány se v době halštatské v podstatě vylidnil, sídelní aktivity se sem vrací až v úplném závěru halštatu. Na jihovýchodním okraji Vyškovské brány se pak rýsuje určitá koncentrace halštatských lokalit v prostoru Orlovické pahorkatiny.

Těžiště osídlení Vyškovské brány spadá do období HC2–HD1. Časně halštatský stupeň není ze zkoumaného prostoru bezpečně doložen, na počátek halštatu by snad mohl být zařazen jeden hrobový celek z pohřebiště v Pustiměři (Nekvasil 1981). Z blízkého okolí je do stupně HC1 datováno hradisko u Podivic na Dražanské vrchovině (Fojtík–Golec 2007). Časně halštatské hroby jsou dále konstatovány na několika nedalekých pohřebištích na Prostějovsku, kde dokládají plynulý přechod mezi pozdní dobou bronzovou a dobou halštatskou (Slatinky, Určice; Nekvasil 1983; Podborský 1970; Fojtík–Golec 2007). V prostoru Vyškovské brány tuto kontinuitu osídlení prozatím prokázat nemůžeme. Halštatské osídlení se na Vyškovsku tedy plně rozvinulo až ve stupni HC2. Celkově zde z období HC2–HD1 registrujeme na 20 lokalit. V pozdně halštatském stupni HD2 jsou osídleny a opevněny výšinné polohy na výběžcích Dražanské vrchoviny a Orlovické pahorkatiny. Určitou centrální funkci mohlo plnit hradisko na Zelené Hoře, které vykazuje velmi intenzivní pozdně halštatské osídlení (Holubová 2008). Jeho význam zvyšuje navíc soudobá řemeslnická osada v jeho zázemí s doklady zpracování železa a bronz (Janák 1982). Pozdně halštatské hroby ve sledovaném regionu zatím chybí. Jak ukazuje např. situace pozdně halštatského pohřebiště v Marefách na Bučovicích (Baarová 2006), mohou se pohřební okrsky spolu se sídelními posunovat do vyšších nadmořských výšek a tato pohřebiště je asi nutné hledat ve zcela odlišných polohách než v předchozích stupních. V této souvislosti by bylo zajímavé zjistit chronologické postavení mohylníku u Račic ležícího v nadmořské výšce nad 400 m. V HD3 pokračuje pokles hustoty osídlení, lidé se z vyšších poloh na okrajích Vyškovské brány stěhují do nížiny. Zachycena je zatím koncentrace několika sídelišť v okolí Vyškova.

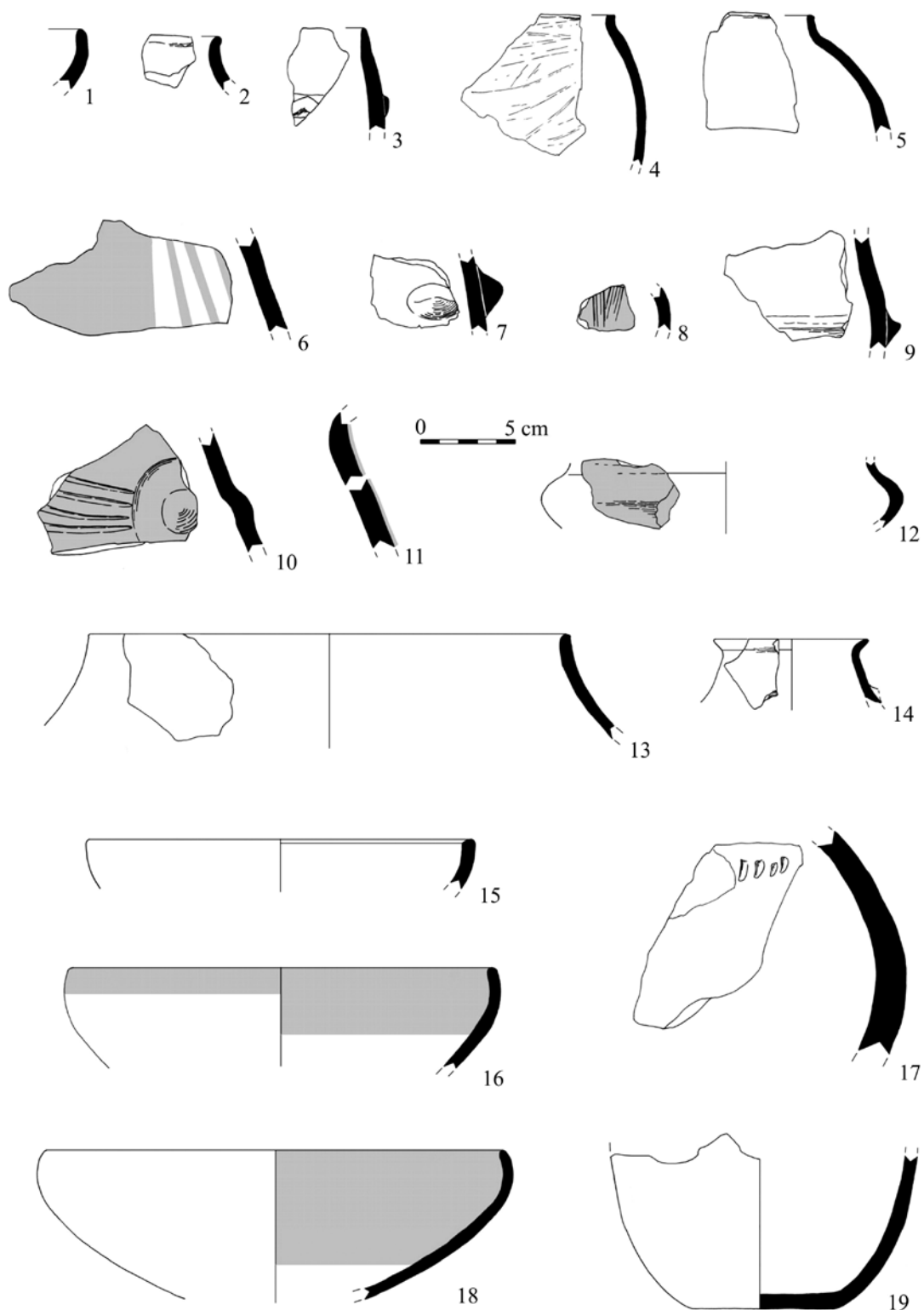
Do jižní části okresu Vyškov, tj. na Slavkovsko a Bučovic, zasahuje horákovská kultura. Ve stupni HC2 se zde rozvinulo poměrně intenzivní osídlení s centrem v okolí Slavkova. V průběhu pozdního halštatu se horákovské osídlení posunuje proti toku Litavky do vyšších poloh, kde vytváří již vyloučeně periferní enklávu horákovské kultury reprezentovanou prostými žárovými hroby a jednoduchou hmotnou kulturou (Baarová 2006; 2007a).

Kulturní poměry na hranici mezi horákovskou a platěnickou oikumenou charakterizoval ve svých pracích J. Nekvasil (1962; 1967; 1969). Za hranicemi souvislého horákovského osídlení identifikoval několik horákovských lokalit, na jejichž základě pak formuloval teorii o expanzi horákovské kultury do prostředí KLPP. Z této koncepce pak vycházeli i další badatelé (Bukowski 1969; Podborský 1980; 1982), z poslední doby například S. Stegmann-Rajtár (1993, 454). Jako neakceptovatelnou ji při svém zpracování horákovské kultury naopak odmítl M. Golec (2005). Podle J. Nekvasila dochází k ovlivňování platěnické kultury z jihu už od počátku halštatu, s přímým postupem skupinek horákovského lidu počítá až od stupně HD1. Zpočátku mluví obecně o posunu horákovského lidu, později tento posun charakterizuje spíše jako lokální průniky s cílem obsazení strategických výšin (Nekvasil 1987, 118). Jako jednu z příčin pohybu horákovské kultury na sever uvádí vpád Skýtů do Podunají (Nekvasil 1962, 162). S náporem horákovské kultury pak dává do souvislosti veškeré změny, které se v hmotné kultuře i pohřebním ritu platěnické kultury na střední Moravě udály (Nekvasil 1967, 166).

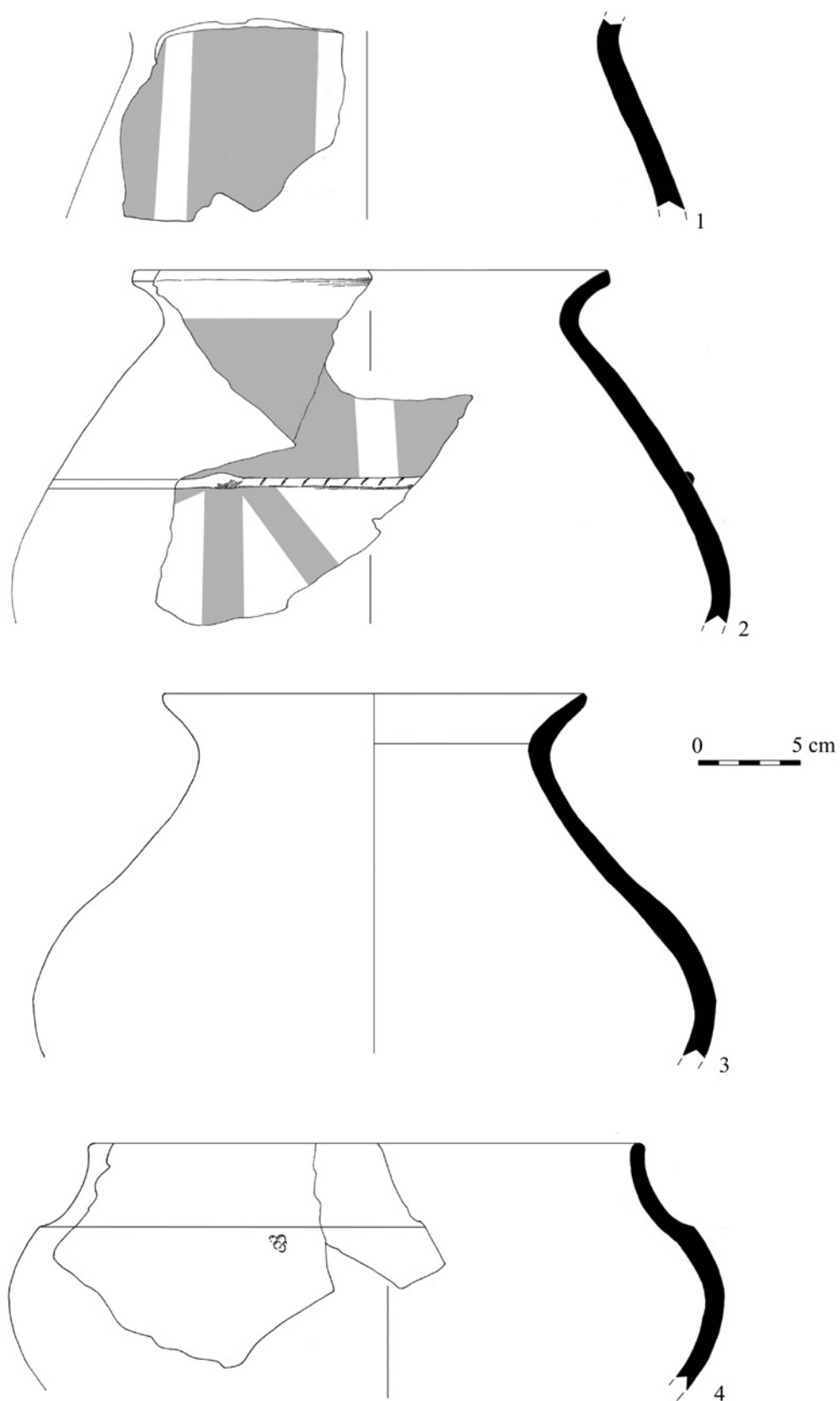
J. Nekvasil opřel své tvrzení především o rozbor materiálu ze sídeliště v Drysicích, v trati Kopaniny, které se nachází přibližně 8 km severovýchodně od Vyškova na úpatí Dražanské vrchoviny. Při výzkumu v roce 1959 zde sám autor prokopal sedm halštatských objektů s nepříliš početným materiálem (Nekvasil 1960). Horákovské nálezy dále identifikoval i na dalších lokalitách z Vyškova a Prostějovska: při bližším pohledu jde (s výjimkou hradiska u Křenovic) buď o jednotlivé střepty získané povrchovými sběry, nebo o nálezy s pochybnou lokalizací či přímo nezvěstné; samostatnou kapitolou jsou mohylníky, zařazené do soupisu pouze proto, že jde o mohyly (Nekvasil 1962, 147).

Druhým okruhem dokladů horákovských vlivů byly pro Nekvasila určité projevy pohřebního ritu: přeměna jámového hrobu v hrob komorový, úpravy hrobových jam v podobě kamenných konstrukcí a vkládání amforovitých zásobnic do hrobů. Jako exemplární případ uvádí komorový hrob s kamennou konstrukcí v Drysicích.

Podíváme-li se na materiál ze sídeliště Drysice-Kopaniny, zjistíme, že jde o nepříliš početný a poměrně nevýrazný soubor (Obr. 2). Výpovědní hodnotu snižuje malé zastoupení zdobené keramiky a rekonstruovatelných tvarů. Z výzdobných prvků jsou zastoupeny vtuhané pásy pod okraji misek se zataženým okrajem, výzdoba typická pro horákovskou kulturu, která ale v platěnické oblasti velmi rychle zdomácněla a dosáhla velké obliby. Na horákovskou kulturu odkazuje i výzdoba vtuhaných pásů na hrdle větší nádoby, patrně amforovité zásobnice. Naopak zcela typická pro platěnickou kulturu je výzdoba hrdla pomocí prožlabených koleček a horizontálních svazků žlábků (Nekvasil 1983, 69–73). Do náplně platěnické kultury se také hlásí zlomek z výdutě šálku/misky z jemného materiálu,

Obr. 2. Výběr keramiky ze sídliště Drysice-Kopaniny (1959). Kresba Z. Holubová.
 Abb. 2. Keramikauswahl aus der Siedlung Drysice-Kopaniny (1959). Zeichnung Z. Holubová.

Obr. 3. Drnovice-Budonice, obj. 1/84. Kresba Z. Holubová.

Abb. 3. Drnovice-Budonice, Obj. 1/84. Zeichnung Z. Holubová.

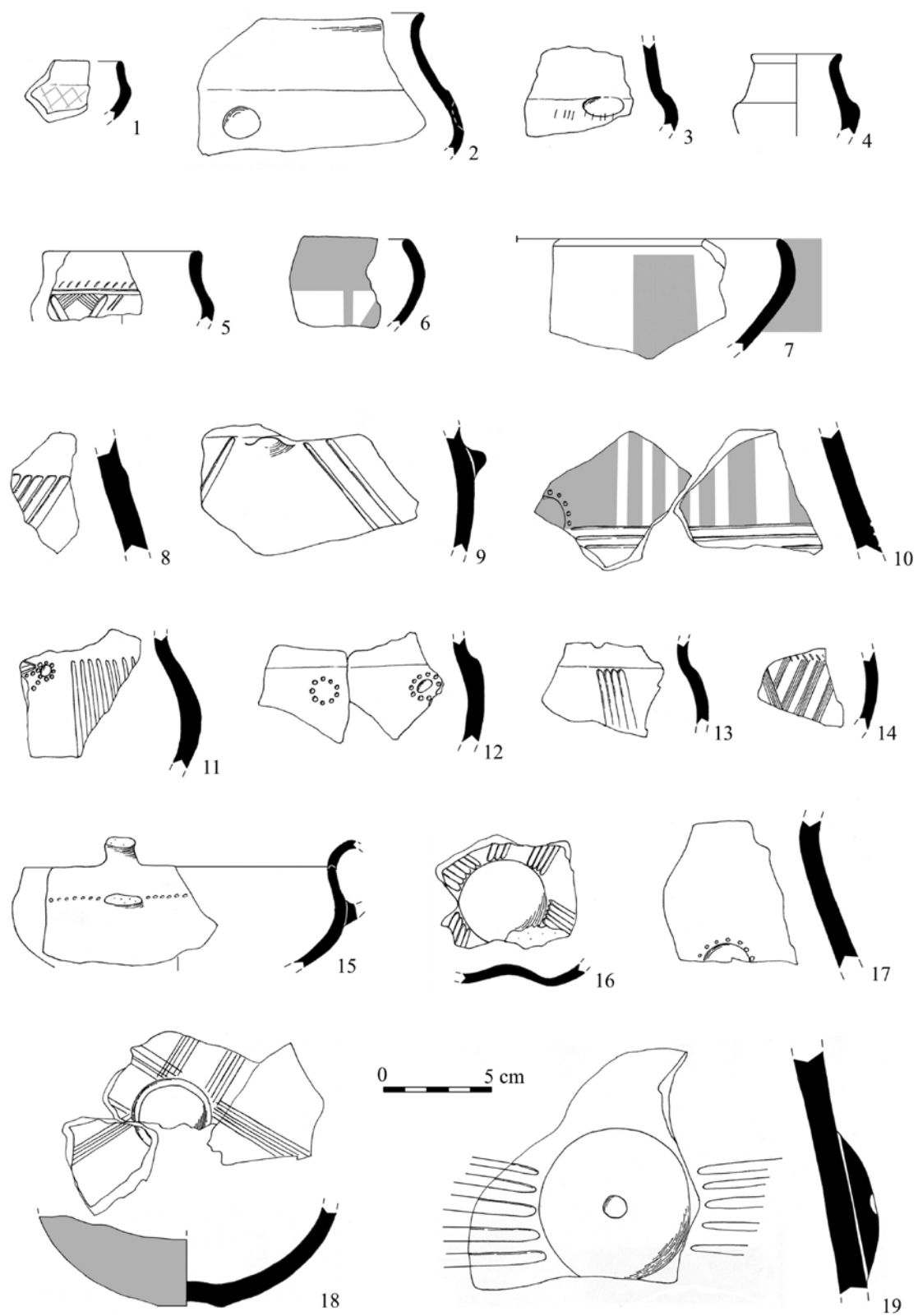
s tuhovaným a leštěným povrchem. Můžeme jej zařadit do skupiny nádob označených J. Nekvasilem jako mísy/šálky s lištou (Nekvasil 1974, 260–262), ačkoliv nejde o zcela typického zástupce. Zbylé zlomky pochází z nádob, které nelze přesně kulturně zařadit, vyskytují se po obou stranách kulturní hranice. Soubor keramiky z Drysic je typickým smíšeným celkem obsahujícím jak prvky horákovské, tak i platěnické.

S podobnou situací se můžeme setkat téměř u každého náleзовého souboru z prostoru Vyškovské brány. Horákovské vlivy lze vysledovat na tektonice některých amforovitých zásobnic (Obr. 3), ojediněle i na jejich výzdobě, což se týká především vtuhaných pásů, výjimečně se objeví malované ornamenty. Častá je i kombinace horákovské a platěnické výzdoby na jedné nádobě, např. krokvicovitě uspořádané svazky žlábků na výdutí v kombinaci s vtuhanou výzdobou na hrdle amfory z Drnovic-Budonic (Obr. 5:13). V kategorii osudí se hojně vyskytují nižší mísovité tvary s plynulou profilací (Drnovice – hrob 1 a 6, Baarová–Mikulková 2006, obr. 9:1, 11:6), které jsou běžné v platěnickém kulturním prostředí (Nekvasil 1983, 68–73), ale najdeme je i v jihomoravské oblasti. Typickým platěnickým tvarem jsou rozměrnější hrncovitá osudí pozdního stupně (Nekvasil 1974), která najdeme například na hradisku Zelená Hora (Holubová 2008, obr. 5:6). S horákovskou kulturou souvisí především tvary s ostřejší (trojčlennou) profilací (Drnovice – hrob 9, Baarová–Mikulková 2006, obr. 14:4; Drnovice-Budonice, obr. 3:4) a snad i plynule profilované vyšší tvary s rozvolněnou výzdobou (Drnovice – hrob 14, Baarová–Mikulková 2006, obr. 18:3; Zelená Hora, Holubová 2008, obr. 9:4). V mohyle z Mohelna (Stegmann-Rajtár 1992, Taf. 88:14) najdeme analogii k menším tvarům s vyšším kónickým hrdlem a stlačenou výdutí zdobenou skupinkami šikmých žlábků (Zelená Hora, Holubová 2008, obr. 9:3, 11:5). Ve výzdobě osudí se vedle šrafovaných trojúhelníků či metopovitě členěných trojúhelníků odkazujících na horákovské vlivy setkáváme s převahou typických domácích prvků: různorodé žlábkované motivy hojně kombinované s rytými či rastrovanými ornamenty, důlky, motivy sluníček apod. Poměrně velkou tvarovou rozmanitost vykazují mísy. Na hojně rozšířených mísách se zatáženým okrajem se často objevuje vtuhaná výzdoba v podobě pásů pod okrajem a geometrických ornamentů na vnitřní straně, méně často pak vlešřované mřížkované trojúhelníky. V jihomoravské halštatské oblasti mají také původ mísy s prohnutým hrdlem (např. Zelená Hora, Holubová 2008, obr. 3:2, 4) a především tvary talířovité (Pustiměř, Baarová 2007a, obr. 7:1). V sídlištní, méně často v hrobové, keramice se běžně setkáváme s fragmenty kvalitně vypálených misek či šálek s ostře nasazeným prohnutým hrdlem a stlačenou výdutí a tuhovaným a leštěným povrchem. Podle třídění J. Nekvasila jde o nádoby s lištou, které jsou typické pro mladší a pozdní stupeň platěnické kultury (Nekvasil 1973, 58–60; 1974, 260–262). Výzdoba se omezuje na důlek na lomu, někdy kombinovaný se žlábkem (Nekvasil 1974, 270). Na vzdálenější kontakty s oblastí jihozápadního Slovenska ukazuje mísa s plastickými žebry na okraji z výšinné polohy Blatice u Nemojan. V pestré skupině šálek jsou nejvýraznějším prvkem šálky s vykrajovanou lištou, typické pro pozdně halštatský stupeň horákovské kultury (Golec 2003, 39). Na Vyškovsku je evidujeme z řady pozdně halštatských souborů z nížinných a výšinných sídlišť i z řemeslné osady Radslavice-Štamperky (Janák 1982). Prosté hrncovité šálky

nedošly takové obliby jako šálky s prohnutým hrdlem, které se ve zkoumaných souborech nachází v široké škále tvarů a provedení. Vnitřní výzdoba je provedena žlábkem, rytím, vtuhanou či vlešřovanou technikou, případně jejich kombinací. V případě hrncovitých nádob jde o univerzální tvary bez chronologické či kulturní vypovídací hodnoty. Patří sem především soudkovité tvary s plastickou lištou nebo řadou důlků pod okrajem. V hrobech bývají často s hrnci nacházeny i ploché pokličky.

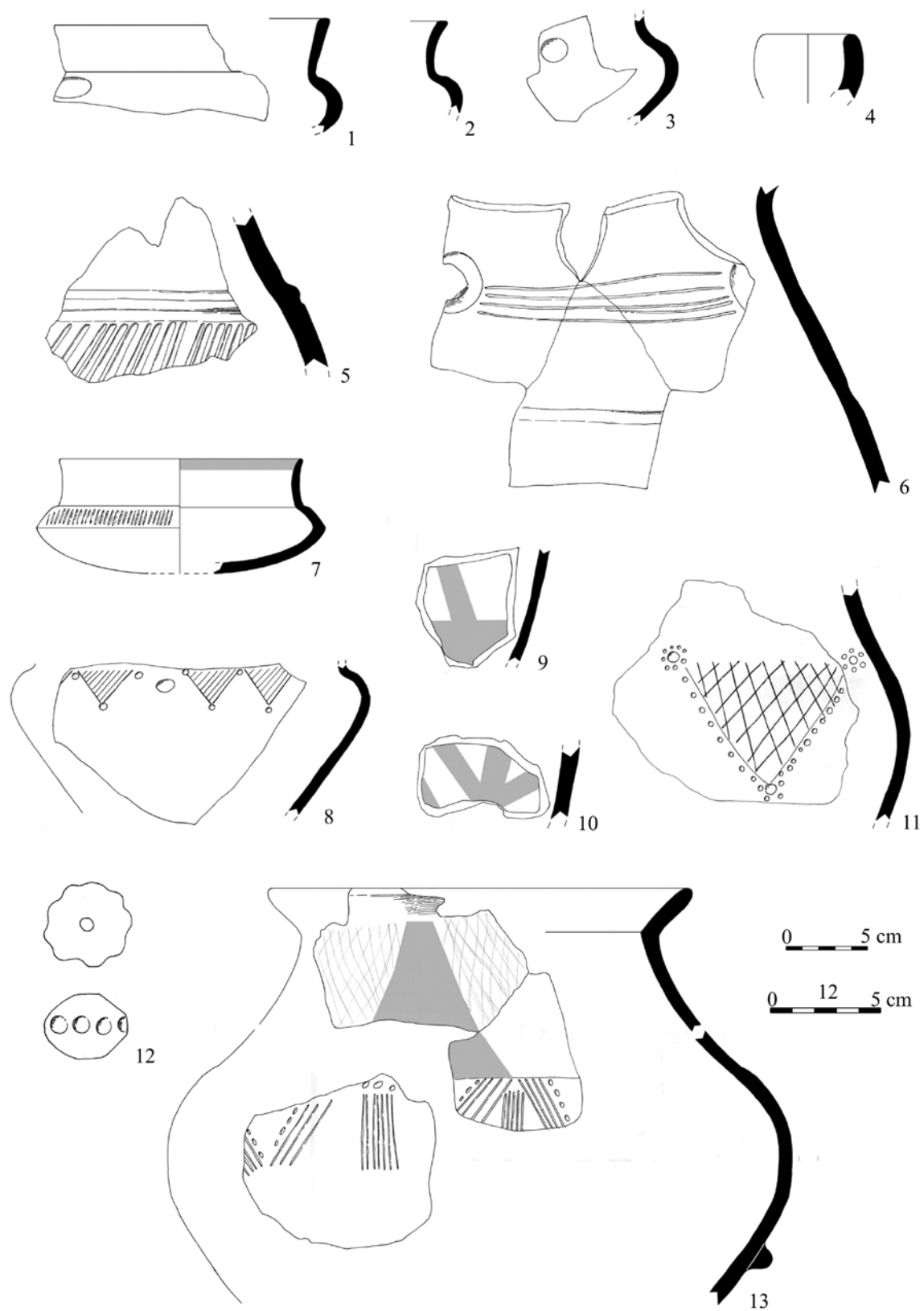
Z dosavadního zpracování náleзовých celků z Vyškovska vyplývá jejich častý smíšený charakter kombinující platěnické a horákovské prvky, ojediněle i vlivy ze vzdálenějších kulturních oblastí. I přes tuto značnou rozmanitost je ve všech zpracovaných souborech patrný převažující vliv platěnického prostředí, a to bez ohledu na chronologické postavení lokality (v rámci období HC2–HD2). Pozorovatelný je rozdíl mezi sídlištními a hrobovými lokalitami, kdy sídlištní materiál vykazuje mnohem větší otevřenost k přijímání cizích vlivů. Keramika ze sídlišť vyniká nejen větším zastoupením cizích prvků, ale i mnohem větší zdobností a celkovou variabilitou. Hrobová keramika je téměř výhradně domácí platěnickou produkcí, tvary či výzdoba odkazující na horákovskou či jinou kulturu se zde objevují v mnohem menší míře. Příkladem může být nedávno publikovaná nekropole u Drnovic (Baarová–Mikulková 2006). Spolu se striktně dodržovaným žárovým ritem to ukazuje na určitou konzervativnost pohřebních zvyklostí lidu KLPP.

Hrobová keramika na platěnických pohřebištích sice plně odpovídá domácím tradicím, ale v úpravě hrobových jam a uspořádání nádob se projevují vlivy z halštatského prostředí. Na mnoha platěnických pohřebištích se vedle oválných popelnicových hrobů, které přežívají z pozdní doby bronzové, nově objevují hroby s čtvercovou nebo obdélnou komorou obsahující amforovitou zásobnicí a větší množství nádob. Nástup a rychlé rozšíření amforovitých hrobů je dán do souvislosti s postupnou halštatskací území KLPP (Stegmann-Rajtár 1993). Výrazným fenoménem je také využívání kamenných konstrukcí při úpravě hrobových jam. Ojedinělým případem je hrob s dřevo-kamennou konstrukcí z Drysic (Obr. 6:1), který má přímé analogie v úpravě hrobky v Morašicích (Golec 2004). Mnohem častěji se objevují prosté kamenné závaly hrobové jámy, kombinované ojediněle s jednoduchým kamenným obložením. Podobná úprava je obvykle interpretována jako kamenný kryt původní dřevěné hrobové komory, případně jako součást mohylového náspu (Podborský 1980a, 107). Z Vyškovska registrujeme tyto závaly na pohřebištích v Drnovicích, Lulči a Pustiměři, kde byly použity minimálně u šesti hrobů (Obr. 6). V Nemojanech byl prozkoumán hrob s jednoduchým kamenným obložením (Křivánek 1970). Kamenné závaly byly dále zjištěny na některých platěnických pohřebištích na Prostějovsku (Slatinky, Určice, Seloutky) a na severní Moravě (Velký Újezd). Kameny byl zavalen i oblatý horákovský hrob ve Slavkově u Brna (Dobisíková et al., v tisku), který se nachází poblíž hraničního regionu s KLPP. Za budováním komorových hrobů s kamennými konstrukcemi mohou stát kulturní impulsy z jižního halštatského prostředí, především z horákovské kultury, ačkoliv jednoduché kamenné závaly nejsou pro jihomoravskou oblast příliš typické. V centrální brněnské oblasti horákovské kultury byly dosud zjištěny pouze na pohřebišti v Modřicích (dva hroby, sdělení P. Kose) a rozměrný kamenný zával prozkoumal J. Poulík nad

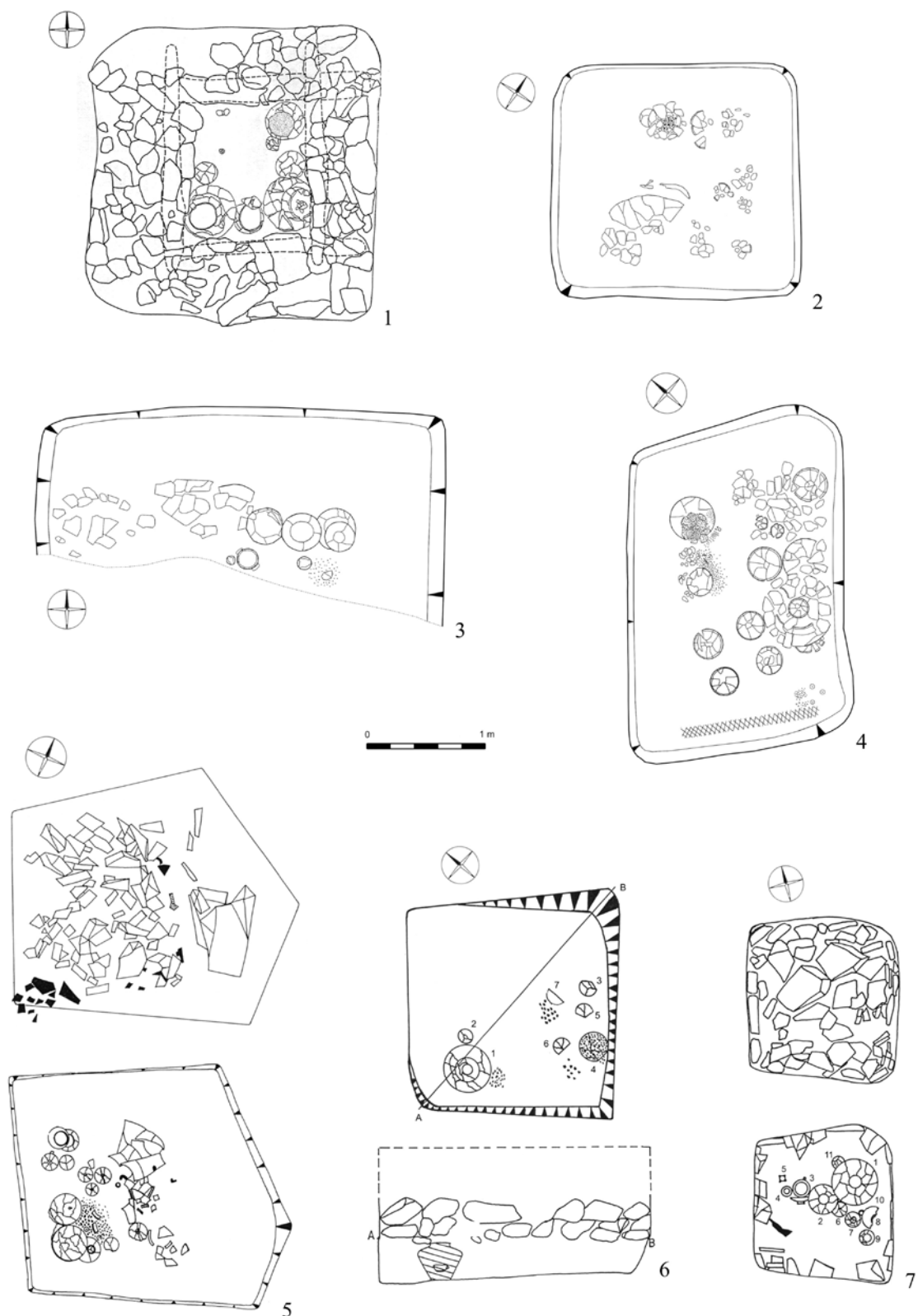

Obr. 4. Drnovice-Budonice, obj. 1/84. Kresba Z. Holubová.
 Abb. 4. Drnovice-Budonice, Obj. 1/84. Zeichnung Z. Holubová.

Obr. 5. Drnovice-Budonice, obj. 1/85. Kresba Z. Holubová.
 Abb. 5. Drnovice-Budonice, Obj. 1/85. Zeichnung Z. Holubová.

Obr. 6. Hroby s kamennými konstrukcemi z Vyškovské brány. 1: Drystice – Čtvrtě za školou; 2: Pustiměř – cihelna, hrob 4; 3: Luleč – nová silnice, hrob 3; 4: Pustiměř – cihelna, hrob 2; 5: Drnovice – U propasti, hrob 6; 6: Drnovice – U propasti, hrob 1; 7: Drnovice – U propasti, hrob 14.

Abb. 6. Gräber mit Steinkonstruktionen aus dem Gebiet der Wischauer Pforte. 1: Drystice – Viertel hinter der Schule; 2: Pustiměř – Ziegelei, Grab 4; 3: Luleč – neue Straße, Grab 3; 4: Pustiměř – Ziegelei, Grab 2; 5: Drnovice – An der Schlucht, Grab 6; 6: Drnovice – An der Schlucht, Grab 1; 7: Drnovice – An der Schlucht, Grab 14.

hrobkou ve Velaticích (Poulik 1939–1946). Větší zastoupení jednoduchých kamenných konstrukcí zjišťujeme v okrajových oblastech na Třebíčsku, Mikulovsku či v kulturně smíšeném regionu na Zlínsku (Stegmann-Rajtár 1992). Na rozdíl od rozměrných dřevo-kamenných konstrukcí, které jsou v halštatském prostoru vázány na bohaté velmožské hroby, nelze jednoduché kamenné závaly spojovat výhradně s pohřby elity. Konkrétně v oblasti Vyškovska se vyskytovaly i u hrobů se středně bohatou až chudou výbavou (např. Drnovice – hrob 1, Baarová–Mikulková 2006). Častý výskyt kamenných závalů na Vyškovsku a Prostějovsku mohla podmínit i blízkost zdrojů kamenné suroviny na nedaleké Dražanské vrchovině.

Závěr

Vyškovská brána náležela v době halštatské nesporně do sféry vlivu KLPP, která ale byla pod silným vlivem horákovské kultury. Osídlení platěnickou kulturou zaujímá celý prostor Vyškovské brány a dosahuje až po linii Viničné Šumice – Rousínov – Letonice, což odpovídá hranici, kterou již dříve vymezil J. Nekvasil (1962, 143). V rozporu s Nekvasilovou koncepcí ale nenacházíme v prostoru Vyškovské brány žádnou čistě horákovskou lokalitu, která by podporovala tezi o expanzi horákovského lidu do KLPP. Vlivy horákovské kultury se projevují v běžném sídlištním materiálu, méně v hrobové keramice, na vlivy z jihu ukazují úpravy hrobových jam, ale jednoznačně s nimi nemůžeme spojovat používání kamenných konstrukcí. Dosavadní stav bádání zde zatím neprokázal přítomnost importů kovových předmětů z halštatského prostředí, které jsou doloženy například na sousedním Prostějovsku (Stegmann-Rajtár 1993, 456) nebo dále v Horním Slezsku (Gedl 1991). V porovnání se zbylým územím KLPP, především s oblastí Prostějovska, se Vyškovsko jeví jako chudší, spíše periferní region, osídlený až ve stupni HC2. Na pohřebištích se setkáváme pouze s chudými či středně bohatými pohřby, které nelze srovnávat s bohatě vybavenými platěnickými hroby například ze Seloutek, Určic či Slatinek. Právě inventáře některých hrobů z Prostějovska mají mnohem pevnější vazby na horákovskou kulturu než ve vlastním hraničním regionu. Mezi nejzajímavější celky patří hrob 2 ze Seloutek, který byl kryt kamenným závalem a obsahoval kromě 12 nádob součástí koňských postrojů, železné náramky, jehlice a skleněné korálky (Gottvald 1928). Kovový inventář hrobu lze srovnat s velmožskými mohylami z Holásek či Horákova. Dalším pozoruhodným hrobem, také krytým kamenným závalem, je hrob 2 z Mostkovic, který obsahoval keramiku horákovských tvarů i výzdoby, vyniká zde především temně červená popelnice s malovanými geometrickými ornamenty podunajského stylu (Gottvald 1931, 93). V kamenném závalu byla nalezena železná sekerka s raménky, předmět halštatské proveniencí.

V souladu s J. Nekvasilem (1967) a V. Podborským (1982) lze konstatovat, že platěnická kultura se zdá být bližší podunajským halštatským kulturám než ostatním skupinám lužické kultury, což je dááno do souvislosti s celkovou unifikací kultury i způsobu života ve starší době železné. I díky těsné vazbě moravské větve KLPP ke středodunajskému prostoru dochází počátkem starší doby železné k halštaticizaci střední Moravy, kterou lze chápat jako přebírání určitých kulturních zvyklostí z jižního vyspělejšího prostředí. Platěnická kultura reflektovala silné halštatské vlivy z jihu, aniž by nutně docházelo k fyzické expanzi.

Kulturní vlivy ovšem neproudily jenom jedním směrem, pozorovatelný je i vliv lužického prostředí na horákovskou kulturu. Na řadě horákovských lokalit na Slavkovsku a Bučovicku se vyskytují keramické tvary i způsob výzdoby obvyklý v sousední platěnické oblasti (H1 ve Slavkově u Brna, Dobisíková et al., v tisku; hradisko Křižanovice–Zámeček, Baarová 2007). Širokého rozšíření dosáhla v jihomoravském prostředí malba slezského typu, která vznikla ve Slezsku právě pod vlivem impulsů z podunajské halštatské oblasti (Stegmann-Rajtár 1993). Na jižní Moravě byla slezská malba oblíbenější než podunajský styl na střední a severní Moravě (Podborský 1963). S ukončením produkce malovaného zboží slezského typu v mladší době halštatské končí i vliv lužického prostředí na horákovskou kulturu.

Seznam literatury

- BAAROVÁ, Z., 2006: Halštatské pohřebiště „Člupy“ u Maref, *Pravěk* NŘ 2004/14, 333–364.
- 2007: Halštatské hradisko Křižanovice–„Zámeček“, *Pravěk* NŘ 2005/15, 395–418.
- BAAROVÁ, Z., 2007a: Platěnické pohřebiště s komorovými hroby v Pustiměří. In: *Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3. – 6. 10. 2006*, 13–33. Brno: ÚAM FF MU.
- BAAROVÁ, Z. – MIKULKOVÁ, B., 2006: Halštatské žárové pohřebiště v Drnovicích (okr. Vyškov), *Pravěk* NŘ 2004/14, 287–331.
- BUKOWSKI, Z., 1969: *Bemerkungen zur Problematik der südlichen und südöstlichen Zone der Lausitzer Kultur, Beiträge zur Lausitzer Kultur*. Berlin.
- DOBISÍKOVÁ, M. – GEISLER, M. – KALA, J. – KOS, P. – MIKULKOVÁ, B. – PARMA, D., v tisku: Halštatské pohřebiště ze Slavkova (okr. Vyškov).
- FOJTÍK, P. – GOLEC, M., 2007: Časné halštatské hradisko „Na valech“ u Podivic, okr. Vyškov a jeho přínos k poznání stupně Ha C1 na Moravě, *Pravěk* 16/2006, 37–75.
- GEDL, M., 1991: Die Hallstatteinflüsse auf den polnischen Gebieten in der Früheisenzeit, *Prace Archeologiczne* 48. Warszawa–Kraków.
- GOLEC, M., 2003: Těšetice-Kyjovice 6. Horákovská kultura v těšetickém mikroregionu, Brno.
- 2004: Ein Dromos in Mähren, *AR LVI/2*, 532–560.
- 2005: Horákovská kultura. Nepubl. disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.
- GOTTVALD, A., 1928: Žárové hroby u Seloutek, *Ročenka národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané* 5, 7–20.
- 1931: Můj archeologický výzkum. Prostějov.
- HOLUBOVÁ, Z., 2008: Osídlení hradiska Zelená Hora v době halštatské, *Pravěk* 17/2007, 357–382.
- JANÁK, V., 1982: Pozůstatky řemeslné výroby z doby halštatské v Radslavicích, okr. Vyškov, *Archeologia Polski* XX-VII/2, 395–413.
- KŘIVÁNEK, G., 1970: Slezsko-platěnický žárový hrob z Nemojan (okr. Vyškov), *PV* 1968, 26.
- NEKVASIL, J., 1960: Výzkum platěnického osídlení v Drysicích, *PV* 1959, 62.
- 1962: Pronikání horákovské kultury do oblasti lužických popelnicových polí, *SbČSSA* 2, 141–163.

- 1967: Stopy vlivů ze západu a severozápadu na lužickou kulturu na Moravě v době halštatské, *Acta universitatis wratislaviensis* 56, *Studia archeologiczne* II, 165–175. Wrocław.
- 1969: Überblick über die Entwicklung der mährischen Lausitzer Kultur unter Berücksichtigung der Einflüsse aus dem donauländischen Milieu und ihrer Spezifikation im Rahmen der Lausitzer Kultur, *Beiträge zur Lausitzer Kultur*. Berlin.
- 1973: Mladohalštatská sídliště na Mohelnicku, PA LXIV/1, 42–85.
- 1974: Die jüngere und späte Stufe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, 253–310. Bratislava.
- 1981: Hroby lužické kultury z Pustiměře, PV 1980, 14.
- 1983: Początki halstytucji morawskiej grupy kultury łużyckiej, *Silesia Antiqua*, 61–83.
- 1987: Mähren in der Hallstattzeit, *Mitteilungen der österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte* XXXVII, 115–120.
- PODBORSKÝ, V., 1963: K problematice moravského halštatu II. Halštatská malovaná keramika, SPFFBU E 8, s. 15–47.
- 1970: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Brno.
- 1980: Kulturní a sociální proměny jižní Moravy v době halštatské. In: *Rola oddziaływań kręgu halstuckiego w rozwoju społeczeństw epoki żelaza w Polsce zachodniej na tle środkowoeuropejskim*, 47–57. Wrocław.
- 1980a: Dvě nová halštatská pohřebiště na jižní Moravě, SPFFBU E25, 75–124.
- 1982: Vztah lužického a podunajsko-karpatského komplexu popelnicových polí jako historický problém. In: *Południowa strefa kultury łużyckiej i powązania tej kultury z południem*, 183–189. Kraków–Przemyśl.
- POULÍK, J., 1939–1946: Halštatský hrob ve Velaticích, PA 42, 162–165.
- ŘÍHOVSKÝ, J., 1958: Problém expanse lidu s lužickou kulturou do středního Podunají, AR X, 203–232.
- 1960: K otázce pronikání lidu s velatickou kulturou k severu. Sb. AÚ ČSAV Brno 1, 45–49.
- SMRŽ, Z., 1975: Enkláva lužického osídlení v oblasti Boskovské brázd. *Studie AÚ ČSAV v Brně* III/3. Praha.
- STEGMANN-RAJTÁR, S., 1992: Grabfunde der älteren Hallstattzeit aus Südmähren. Košice.
- 1993: Mitteldonauländische Hallstattkultur und Lausitzer Kulturkreis – Einige Bemerkungen zur Entwicklung gegenseitiger Beziehungen in Mähren, Ber. RGK 74, 444–459.

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Frage der Horakower „Expansion“ in das Gebiet der Lausitzer Urnenfelder

Auf dem Gebiet Mährens verzeichnen wir angefangen mit der jüngeren Bronzezeit zwei unterschiedliche Kulturkomplexe nebeneinander, die Kultur der mitteldonauischen Urnenfelder und die Kultur der Lausitzer Urnenfelder. Obwohl sich jedes dieser Kulturgebiete durch eine individuelle Sachkultur auszeichnet, ist es schwierig, zwischen ihnen eine genaue Grenze

zu ziehen. An der Schnittstelle urzeitlicher Kulturen bilden sich häufig gemischte Grenzregionen, in denen es zu einer Überschneidung beider Kulturen kommt, die sich gegenseitig beeinflussen. Eine dieser Kontaktzonen ist die Wischauer Pforte, wo die Horakower und Platěnice-Kultur aufeinander trafen. Die kulturellen Bedingungen dieser Region wurde in den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts bereits von J. Nekvasil (1962; 1967; 1969) charakterisiert, der hinter der Grenze des zusammenhängenden Horakower Siedlungsgebietes mehrere Horakower Fundstätten identifizierte, anhand deren er dann die Theorie von der Expansion der Horakower Kultur in das Gebiet der Lausitzer Urnenfelderkultur formulierte. Als eine Ursachen für die Bewegung der Horakower Kultur nach Norden gibt er den Einfall der Skythen in das Donagebiet an. Mit dem Vorstoß der Horakower Kultur bringt er dann jegliche Änderungen in einen Zusammenhang, die sich in der Sachkultur und auch im Bestattungsritus der Platěnice-Kultur in Mittelmähren ereigneten. J. Nekvasil stützte sich dabei vor allem auf eine Analyse des Materials aus der Siedlung Drysice-Kopaniny (Nekvasil 1960). Bei einer Revision dieser zahllosen Kollektion von Fundstücken, unter denen verzierte Keramik und rekonstruierbare Formen in nur geringer Menge vorkommen, hat sich gezeigt, dass es sich um einen Mischkomplex handelt, der sowohl Elemente der Horakower Kultur als auch der Platěnice-Kultur enthält. Eine vergleichbare Charakteristik ist dann für fast alle Fundkomplexe aus hallstattzeitlichen Siedlungen gültig, die in dem beobachteten Gebiet liegen. Aber auch trotz dieser beträchtlichen Vielfalt ist in allen bearbeiteten Komplexen der überwiegende Einfluss der Platěnicer Umgebung zu erkennen. Man kann einen Unterschied zwischen Siedlungen und Grabfundstätten beobachten, wobei das Siedlungsmaterial eine viel größere Offenheit aufweist, fremde Einflüsse zu übernehmen. Die Keramik aus den Siedlungen ragt nicht nur durch das größere Vorkommen fremder Elemente hervor, sondern auch durch eine viel größere Vielfalt an Verzierungen und Variationen insgesamt. Bei der Grabkeramik handelt es sich fast ausschließlich um eine Platěnicer Produktion, Formen oder Verzierungen, die auf die Horakower oder auf eine andere Kultur verweisen, tauchen hier in viel geringerem Maße auf.

Die Grabkeramik auf den Platěnicer Gräberfeldern entspricht zwar voll und ganz den heimischen Traditionen, jedoch kommen in der Herrichtung der Grabgruben und der Anordnung der Gefäße Einflüsse aus der hallstattischen Umgebung zum Ausdruck. Auf vielen Platěnicer Gräberfeldern tauchen neben ovalen Urnenfeldergräber, die aus der Spätbronzezeit überdauerten, neuerlich Gräber mit quadratischen oder länglichen Grabkammern auf, die amphorenartige Vorratsgefäße und eine größere Menge an Gefäßen enthalten. Das Aufkommen und die schnelle Verbreitung der Amphorengräber wird mit der allmählich erfolgenden Hallstattisierung des Gebietes der Lausitzer Urnenfelderkultur in Zusammenhang gebracht. Ein spezielles Phänomen ist auch die Verwendung von Steinkonstruktionen bei der Herrichtung von Grabgruben. Mit Ausnahme eines Grabes mit Holz-Stein-Konstruktion in Drysice, das eine direkte Analogie im Horakower Gebiet hat, handelt es sich dabei um einfache, die Grabkammer abdeckende Steintrümmer. Sie kommen auf einigen Gräberfeldern in den Regionen Vyškov, Prostějov und der Mährischen Pforte vor. Für ihre Entstehung werden für gewöhnlich kulturelle Impulse aus dem Hallstätter Gebiet gesucht,

obwohl einfache Steintrümmer für die südmährische Gegend nicht allzu typisch sind. Im zentralen Brüner Gebiet tauchen sie nur sehr selten auf, zahlreicher verzeichnet werden sie in den Randgebieten der Regionen Třebíč, Mikulov oder in der kulturellen Mischzone der Region Zlín (Stegmann-Rajtár 1992). Im Unterschied zu den geräumigen Holz-Stein-Konstruktionen, die im Hallstätter Raum mit reichen Fürstengräber verknüpft sind, lassen sich die einfachen Steintrümmer nicht ausschließlich mit den Bestattungen der Elite in Verbindung bringen. Das häufige Vorkommen von Steintrümmern in den Regionen Vyškov und Prostějov könnte auch durch die Nähe zu den Steinvorkommen im nahe gelegenen Drahaner Bergland bedingt sein.

Abschließend lässt sich zusammenfassen, dass die Wischauer Pforte während der Hallstattzeit zweifellos zum Einflussgebiet der Lausitzer Urnenfelderkultur gehört, die dort jedoch unter einem starken Einfluss der Horakower Kultur stand. Im Widerspruch zur Konzeption Nekvasils finden wir jedoch im Raum der Wischauer Pforte keine rein Horakower Fundstätte, die die These über die Expansion des Horakower Volkes in das Gebiet der Lausitzer Urnenfelderkultur stützen würde. Einflüsse der Horakower Kultur sind im gängigen Siedlungsmaterial erkennbar, weniger in der Grabkeramik, auf Einflüsse aus dem Süden verweist die Herrichtung der Grabgruben und vielleicht auch die Verwendung von Steinkonstruktionen. Auch Dank einer engen Bindung des mährischen Zweiges der Lausitzer Urnenfelderkultur zum Mitteldonauraum kommt es zu Beginn der älteren Eisenzeit zu einer Hallstattisierung Mittelmährens, die als Übernahme bestimmter kultureller Gewohnheiten vom entwickelteren Süden verstanden werden kann. Die Platěnice-Kultur spiegelte die starken Hallstätter Einflüsse aus dem Süden wider, ohne dass es zwangsläufig zu einer physischen Expansion gekommen wäre.